

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CONTEXT OF WAR

У статті визначено феномен мислення як ключовий когнітивний процес, що забезпечує здатність людини до аналізу та вирішення проблем. Розкрито сутність критичного мислення, його роль у процесі адаптації до складних і нестабільних умов. Проаналізовано праці відомих науковців, які досліджували різні аспекти розвитку критичного мислення, зокрема теоретичні засади та практичні підходи до його формування. Визначено та розкрито психологічні механізми розвитку критичного мислення. Усвідомлення проблемної ситуації передбачає здатність визначити основну проблему та виділити її ключові елементи для подальшого аналізу. Подолання функціональної фіксації полягає в можливості бачити нестандартні шляхи вирішення завдань, уникати стереотипного підходу. Саморефлексія передбачає об'єктивний аналіз власних думок і дій, а також пошук помилок і визначення шляхів їх виправлення. Когнітивна гнучкість дозволяє змінювати стратегії мислення залежно від контексту й умов ситуації. Уміння ставити правильні запитання сприяє структуруванню інформації, поглибленню розуміння проблеми та стимулює аналітичне мислення. Аналіз і оцінювання інформації допомагають розділяти факти та думки, оцінювати достовірність джерел і робити обґрунтовані висновки. Застосування критичного мислення в реальних умовах дозволяє ефективно використовувати набуті знання для вирішення практичних завдань, особливо в умовах нестабільності. Комунікативна взаємодія розвиває здатність аналізувати різні погляди та підвищує критичну оцінку аргументів у процесі обговорення. Мотивованість до пізнання забезпечує активне навчання та глибоке осмислення матеріалу завдяки внутрішній зацікавленості студентів. Практика ухвалення рішень формує здатність вибирати оптимальні варіанти, засновані на регулярному аналізі можливостей, оцінюванні ризиків і переваг.

Ключові слова: мислення, критичне мислення, психологічні механізми, саморефлексія, когнітивна гнучкість, аналіз інформації, ухвалення рішень, комунікативна взаємодія, мотивованість до пізнання, освітній процес.

The article defines the phenomenon of thinking as a key cognitive process that ensures a person's ability to analyze and solve problems. The essence of critical thinking and its role in the process of adaptation to complex and unstable conditions are revealed. The works of well-known scientists who studied various aspects of critical thinking development, including theoretical foundations and practical approaches, have been analyzed. Psychological mechanisms for the development of critical thinking have been identified and explained. The awareness of a problematic situation involves the ability to identify the main problem and highlight its key elements for further analysis. Overcoming functional fixation involves the ability to see non-standard ways of solving tasks, avoiding stereotypical approaches. Self-reflection includes an objective analysis of one's thoughts and actions, as well as the identification of errors and ways to correct them. Cognitive flexibility allows for changing thinking strategies depending on the context and conditions of a situation. The ability to ask the right questions helps structure information, deepen understanding of the problem, and stimulate analytical thinking. Analysis and evaluation of information help distinguish between facts and opinions, assess the reliability of sources, and draw well-founded conclusions. Applying critical thinking in real-world situations enables effective use of acquired knowledge to solve practical tasks, especially under unstable conditions. Communicative interaction enhances the ability to analyze different points of view and improve critical assessment of arguments during discussions. Motivation for learning ensures active education and deep comprehension of material through students' internal interest. The practice of decision-making develops the ability to choose optimal options based on regular analysis of possibilities, risk assessment, and advantages.

Key words: thinking, critical thinking, psychological mechanisms, self-reflection, cognitive flexibility, information analysis, decision-making, communicative interaction, motivation for learning, educational process.

УДК 159.95:378-057.875(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.2.19>

Панасенко Е.А.

д.пед.н., професор,
завідувач кафедри практичної психології
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет»

Тимарев Д.В.

здобувач третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет»

Сучасні суспільні виклики, зокрема війна, спричиняють значні зміни в освітньому середовищі та потребують адаптації як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до нових умов навчання. В умовах нестабільності та невизначеності особливо важливим стає розвиток критичного мислення, яке дозволяє особистості ефективно аналізувати інформацію, ухвалювати виважені рішення та протистояти маніпулятивному впливу. Критичне мислення є однією із ключових навичок XXI ст., необхідних для успішного професійного й особистісного розвитку. Воно сприяє підвищенню

здатності до саморефлексії, аргументованого обґрунтування власних позицій, а також розвитку стійкості до стресових ситуацій. Особливо актуально це в умовах воєнних дій, коли здобувачі освіти стикаються з емоційним навантаженням, інформаційною перенасиченістю та необхідністю швидкого реагування на непередбачувані обставини.

Метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування психологічних механізмів розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти в умовах війни.

В українській науці проблему критичного мислення вивчають О. Белкіна-Ковальчук, В. Вітюк, О. Драгінда, І. Кашуб'як, В. Кремень, А. Лякішева, Н. Нестеренко, І. Пасічник, Н. Пов'якель, О. Пометун, М. Смульсон, І. Суцценко, О. Тягло, О. Ягупова й інші.

У світовій науці проблему критичного мислення досліджують К. Дункер, Р. Енніс, М. Коул, М. Ліпман, Р.В. Пол, Г.-Р. Пфістер, Ш. Скрібнер, Р. Стернберг, П. Факіоне, Д. Халперн, Дж. Халлінан та інші.

Мислення є однією із центральних когнітивних функцій, що забезпечує здатність людини до аналізу, узагальнення та вирішення проблем. Воно дозволяє переробляти інформацію, яку людина отримує з навколишнього середовища, і створює нові знання. У психології мислення розглядається як вищий рівень пізнавальної діяльності, що включає уявлення, судження й умовиводи. Мислення поділяють на декілька видів: логічне, образне, абстрактне та критичне. Отже, мислення є комплексним феноменом, який забезпечує людині можливість пізнавати, адаптуватися та розвиватися в динамічному світі.

У сучасній психології критичне мислення розглядається як складний інтегрований процес, що включає аналіз, оцінювання, інтерпретацію та рефлексію. Воно спрямоване на об'єктивне осмислення інформації, з метою ухвалення обґрунтованих рішень і формування власної думки. Критичне мислення передбачає здатність до постановки правильних запитань, пошуку достовірної інформації, розпізнавання хибних аргументів і уникнення когнітивних викривлень. Воно є не просто навичкою, а важливим елементом інтелектуального розвитку, який допомагає людині протистояти маніпуляціям, стереотипам і дезінформації.

Карл Дункер, німецький психолог, зробив значний внесок у вивчення процесів мислення, зокрема проблемного мислення. Його найвідоміша праця "On Problem-Solving" стала класичною в когнітивній психології. У цій роботі К. Дункер дослідив, як люди вирішують складні завдання, які психологічні механізми лежать в основі цього процесу. Він розробив поняття «функціональна фіксація» – явища, коли людина не може знайти нове застосування для звичних предметів через обмеженість уяви. Це обмеження мислення часто перешкоджає ефективному вирішенню проблем. К. Дункер наводив приклади, коли людина не може використати знайомий об'єкт нестандартним чином, що призводить до блокування творчих рішень [1].

К. Дункер розглядав мислення як динамічний процес, що включає етапи аналізу, генерації ідей, оцінювання можливих рішень і їх реалізації. Він підкреслював важливість усвідомлення проблемної ситуації для того, щоб знайти оптимальний спосіб виходу з неї. Учений також наголошував, що успішне вирішення проблем залежить від здатності людини перебудувати своє мислення та подолати когнітивні бар'єри. К. Дункер доводив, що творчість є невід'ємною частиною мислення,

особливо тоді, коли потрібно подолати функціональну фіксацію [1].

Відомий американський психолог і дослідник інтелекту Роберт Стернберг у своїх працях детально вивчав феномен критичного мислення. Він дослідив його як одну із трьох основних складових частин своєї тріархічної теорії інтелекту. За його визначенням, критичне мислення є невід'ємною частиною практичного інтелекту, який допомагає людині успішно адаптуватися до реальних життєвих ситуацій [5–6].

Р. Стернберг підкреслював, що критичне мислення не є вродженою якістю, а розвивається поступово у процесі навчання та накопичення досвіду. Він зазначав, що освітнє середовище відіграє вирішальну роль у формуванні цієї навички, стимулює студентів до аналізу та вирішення складних проблем. Учений також наголошував на важливості постановки правильних запитань як одного із ключових елементів критичного мислення. Він пояснював, що людина, яка вміє критично мислити, здатна аналізувати аргументи, виявляти логічні помилки та розпізнавати маніпуляції. Окрім того, Р. Стернберг описував взаємозв'язок критичного мислення із творчістю. Він уважав, що обидві ці когнітивні функції доповнюють одна одну, допомагають особистості не лише оцінювати наявну інформацію, а й генерувати нові ідеї [5–6]. Отже, Роберт Стернберг зробив значний внесок у розуміння критичного мислення як важливого компоненту інтелектуальної діяльності. Він довів, що ця здатність є необхідною умовою для досягнення успіху в сучасному динамічному суспільстві.

Ширлі Скрібнер, відома американська психологиня, зробила значний внесок у вивчення когнітивних процесів, особливо у сфері соціокультурного контексту мислення. Вона приділяла особливу увагу ролі соціального середовища у формуванні критичного та практичного мислення, наголошувала, що людська діяльність завжди відбувається в конкретних соціальних умовах. У своїй праці Ш. Скрібнер дослідила, як когнітивні здібності формуються під час виконання реальних життєвих завдань. Вона стверджувала, що знання та навички не можна розглядати як універсальні й ізольовані від контексту, оскільки вони змінюються залежно від ситуації та соціальних взаємодій [2].

Дослідниця також звертала увагу на так званий «робочий інтелект», який проявляється у здатності людини адаптуватися до непередбачуваних умов праці або побуту. Вона описала, що цей вид мислення включає критичне оцінювання ситуації, ухвалення швидких рішень і використання практичних знань. Ш. Скрібнер відзначала, що когнітивні навички розвиваються не лише у формальному навчальному середовищі, а й під час повсякденної діяльності, зокрема в роботі, сім'ї й інших соціальних сферах. Вона довела, що соціальні ролі, обов'язки та взаємодії впливають на те, як людина мислить, планує та вирішує проблеми [3].

Дослідниця також детально розглядала взаємозв'язок грамотності та мислення. У своїй книзі "The psychology of literacy" вона разом із Майклом Коулом вивчала вплив різних видів грамотності на когнітивний розвиток. Ш. Скрібнер стверджувала, що процес читання та письма змінює способи мислення людини, допомагає їй структурувати інформацію й оцінювати її [4]. Отже, дослідження Ш. Скрібнер стали важливим внеском у розвиток соціокультурної теорії мислення. Вони довели, що когнітивні здібності людини є динамічними і формуються під впливом соціального та культурного середовища. Її роботи стали базою для подальших наукових досліджень у галузі когнітивної психології та педагогіки.

На основі праць К. Дункера, М. Коула, Ш. Скрібнер, Р. Стернберга й інших відомих психологів можна визначити ключові психологічні механізми розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти, які належать до юнацького віку. Юнацький вік є важливим етапом когнітивного розвитку, коли активізується здатність до абстрактного мислення, рефлексії й аналізу інформації. Саме в цей період критичне мислення можна розвивати за допомогою спеціально створених умов і психологічних механізмів. Розкриємо основні психологічні механізми розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти більш детально.

1. Усвідомлення проблемної ситуації є одним із ключових механізмів розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти. К. Дункер підкреслював, що для ефективного вирішення проблеми важливо спершу зрозуміти її сутність і структуру [1]. Це означає, що студентам необхідно навчитися виявляти центральну проблему серед великої кількості інформації. Усвідомлення проблемної ситуації передбачає не лише поверхове розуміння, а і здатність до аналізу причин і можливих наслідків.

Коли людина не розуміє, у чому полягає проблема, її рішення може бути поверховим і неефективним. Тому перший крок у критичному мисленні – це постановка питання: «Що саме є проблемою?». Завдяки такому підходу студент концентрується на головних аспектах і уникає розпорошення уваги на незначні деталі. Важливим компонентом цього механізму є вміння розрізняти факти та припущення. Це дозволяє формувати об'єктивну картину ситуації. Наприклад, якщо студенти працюють над дослідницьким проєктом, їм необхідно спочатку виділити проблему дослідження, а вже потім шукати методи її вирішення. Критичне мислення потребує здатності бачити проблему в її динаміці, з урахуванням контексту та можливих змін обставин.

2. Подолання функціональної фіксації – це другий важливий механізм розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти. К. Дункер у своїх дослідженнях зазначав, що функціональна фіксація є когнітивним бар'єром, коли людина не може побачити нові способи використання зна-

йомих об'єктів [1]. Це обмеження часто стає на заваді ефективному вирішенню проблем. Функціональна фіксація виникає через звичку використовувати предмети або ідеї лише в тому контексті, до якого вони були пристосовані раніше. Наприклад, людина може вважати, що канцелярська кнопка використовується тільки для закріплення паперів, і не здогадатися, що її можна застосувати як інструмент для інших завдань. Подолання цієї фіксації потребує розвитку когнітивної гнучкості, яка дозволяє мислити нестандартно і бачити альтернативні можливості. Студенти мають навчитися ставити запитання: «Як ще можна використати цей об'єкт або підхід?». Це стимулює пошук нових рішень та ідей.

Одним із методів подолання функціональної фіксації є застосування творчих вправ, як-от мозковий штурм або робота з нестандартними завданнями. Ці методи допомагають здобувачам освіти вийти за межі звичних уявлень і знайти нові підходи до проблем. К. Дункер уважав, що подолання функціональної фіксації також пов'язане зі здатністю до перенесення знань [1]. Це означає, що людина може використовувати досвід із різних сфер життя для вирішення проблем у нових ситуаціях. Така здатність є важливою складовою частиною критичного мислення.

3. Саморефлексія є третім суттєвим психологічним механізмом розвитку критичного мислення. Згідно з ідеями Р. Стернберга, здатність до об'єктивного аналізу власних думок і дій є ключовою умовою для розвитку цієї навички [5]. Саморефлексія передбачає, що людина може критично оцінити свої рішення, виявити помилки та зрозуміти їхні причини. Цей механізм дозволяє особистості побачити свої когнітивні обмеження та знайти способи їх подолання. Важливо, щоб здобувачі освіти сприймали свої помилки не як поразку, а як можливість для навчання і вдосконалення. Саме через аналіз помилок людина може формувати нові стратегії мислення та поведінки.

Р. Стернберг наголошував, що саморефлексія є необхідною для формування навички самостійного ухвалення рішень [6]. Вона допомагає уникати повторення тих самих помилок у майбутньому. Людина, яка рефлексує над своїми діями, поступово розвиває здатність до більш глибокого аналізу та критичного підходу до будь-якої ситуації. Одним із проявів саморефлексії є здатність ставити запитання до себе. Наприклад, студент може запитати: «Чому я зробив саме такий вибір?» або «Як я можу покращити результат наступного разу?». Такі питання стимулюють мислення і сприяють розвитку самосвідомості.

4. Когнітивна гнучкість є четвертим значущим психологічним механізмом розвитку критичного мислення. Вона визначається як здатність змінювати стратегії мислення залежно від умов і контексту. Ш. Скрібнер підкреслювала, що здобувачі освіти повинні навчитися адаптувати свої знання до нових ситуацій і ефективно застосовувати їх на

практиці [2]. Цей механізм передбачає, що людина не обмежується одним способом вирішення проблеми, а здатна генерувати та випробовувати кілька підходів. Завдяки цьому вона може обирати оптимальне рішення відповідно до змінних обставин. Когнітивна гнучкість є важливою в умовах швидких змін і непередбачуваних ситуацій.

Важливим аспектом цього механізму є здатність до перенесення знань з одного контексту до іншого. Наприклад, якщо студент засвоїв якийсь підхід у навчанні, він повинен уміти використовувати його для вирішення проблем у реальному житті. Це дозволяє збільшити практичну цінність здобутих знань. Ш. Скрібнер зазначала, що когнітивна гнучкість розвивається у процесі активного навчання, особливо під час роботи з різноманітними завданнями [3]. Студенти повинні мати можливість експериментувати, шукати нові підходи й аналізувати результати своїх дій. Цей механізм також тісно пов'язаний з умінням переосмислювати власні погляди та стратегії. Людина має бути готовою до змін і до визнання того, що її початковий план може бути недосконалим. Здатність до самокорекції є важливою складовою частиною когнітивної гнучкості.

5. *Уміння ставити правильні запитання* є п'ятим важливим психологічним механізмом розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти. Це вміння дозволяє структурувати інформацію, сприяє глибшому розумінню проблеми. Коли людина ставить запитання, вона фокусує свою увагу на важливих аспектах ситуації та відсікає зайві або другорядні деталі. Правильні запитання допомагають виявити неочевидні зв'язки між елементами проблеми. Наприклад, питання «Що є основною причиною цієї ситуації?» або «Які можливі наслідки цього рішення?» дозволяють глибше аналізувати проблему та будувати більш чітку картину.

Дослідження показують, що здобувачі, які регулярно практикують постановку запитань, демонструють кращі результати в навчанні. Вони швидше засвоюють матеріал, оскільки активно взаємодіють із ним і намагаються знайти власні відповіді на питання. Ш. Скрібнер підкреслювала, що запитання є інструментом рефлексії [3]. Питання на кшталт «Що я не врахував?» або «Як можна покращити рішення?» допомагають людині переглянути свої підходи та вдосконалити стратегії мислення. Ш. Стернберг також уважав, що вміння ставити запитання підвищує когнітивну гнучкість [4]. Людина може змінювати свій підхід залежно від того, які відповіді вона отримує, і краще адаптується до нових умов. Навчання цієї навички має бути інтегроване в різні форми навчальної діяльності. Викладачі можуть заохочувати студентів до активного обговорення, де вони мають можливість ставити запитання одне одному й аналізувати отримані відповіді.

6. Аналіз і оцінювання інформації є шостим ключовим психологічним механізмом розвитку

критичного мислення. Р. Стернберг наголошував, що здатність відокремлювати факти від думок і оцінювати достовірність джерел інформації має вирішальне значення для формування раціональних рішень [5]. Без цієї навички людина стає вразливою до маніпуляцій і когнітивних викривлень. Аналіз інформації передбачає детальне вивчення її змісту, структури та логічних зв'язків. Людина має навчитися ставити запитання: «Чи є ця інформація об'єктивною?», «Які докази підкріплюють це твердження?», «Чи не має тут логічних помилок?». Це допомагає уникати поспішних висновків і будувати обґрунтовані судження. Оцінювання інформації передбачає перевірку джерел, з яких вона походить. Р. Стернберг підкреслював, що достовірність інформації залежить від авторитетності джерела та його надійності [6]. Студенти повинні вміти розпізнавати, чи не містить джерело упереджень або прихованих мотивів. Цей механізм дозволяє здобувачам освіти уникати когнітивних викривлень, як-от підтверджувальне упередження, коли людина шукає лише ті факти, що підтверджують її думку. Уміння об'єктивно оцінювати інформацію допомагає зберігати критичний підхід навіть у складних і емоційно насичених ситуаціях.

7. Застосування критичного мислення в реальних умовах є сьомим важливим психологічним механізмом його розвитку. Ш. Скрібнер наголошувала, що критичне мислення найефективніше розвивається під час виконання практичних завдань [2]. Це пояснюється тим, що практичний досвід дозволяє студентам зіткнутися з реальними викликами, які потребують аналізу, оцінювання й ухвалення рішень. У реальних умовах ситуації часто бувають складними і багатофакторними. Студенти мають навчитися не лише теоретично розуміти проблему, а й швидко адаптувати свої знання до конкретних обставин. Наприклад, під час проходження практики у професійній сфері здобувачі освіти можуть зіткнутися із проблемами, для яких немає готових рішень. Такі ситуації потребують активного використання критичного мислення. Студент має аналізувати умови завдання, зважувати переваги та ризики різних рішень і робити обґрунтовані висновки. Цей процес допомагає сформувати здатність до самостійного мислення та відповідальності за свої дії.

Практичні завдання в навчанні можуть включати кейс-стаді, моделювання реальних ситуацій або участь у командних проєктах. Такі методи сприяють розвитку здатності працювати в умовах невизначеності, коли необхідно шукати інформацію, генерувати ідеї та вибирати найкращий варіант дій. Ш. Скрібнер також підкреслювала значення контексту. У кожній ситуації є свої особливості, які потрібно враховувати під час ухвалення рішень [3]. Уміння враховувати контекст і адаптувати до нього свої дії є важливим компонентом критичного мислення.

8. Комунікативна взаємодія є восьмим суттєвим психологічним механізмом розвитку критич-

ного мислення. Цей механізм ґрунтується на обговоренні ідей і обміні думками у групі. Ш. Скрібнер зазначала, що під час комунікативної взаємодії студенти мають можливість аналізувати різні погляди, що сприяє глибшому осмисленню проблеми. Обговорення допомагає здобувачам краще зрозуміти аргументи інших людей і вчить оцінювати їх об'єктивно [2]. У процесі дискусії учасники стикаються з контраргументами, що стимулює їх до перегляду власних поглядів або до пошуку додаткових доказів. Ця взаємодія формує навички критичного оцінювання інформації та логічної аргументації.

Комунікативна взаємодія також активізує когнітивні процеси, пов'язані з рефлексією. Студенти починають більше замислюватися над тим, як вони формулюють свої думки і як їхні слова впливають на співрозмовників. Це сприяє розвитку самоаналізу та здатності краще структурувати свої ідеї. Дослідження підтверджують, що колективні дискусії сприяють активізації творчого мислення. Коли група генерує ідеї разом, у процесі можуть виникати нові, нестандартні рішення, до яких окрема людина могла б не дійти самотійно. Це розширює можливості для пошуку інноваційних підходів. Важливо, щоб під час обговорення учасники вчилися дотримуватися конструктивної комунікації.

9. Мотивованість до пізнання є дев'ятим важливим психологічним механізмом розвитку критичного мислення. Внутрішня мотивація стимулює студентів до активного навчання, глибокого розуміння матеріалу та самостійного пошуку відповідей на складні питання. Студенти, які мають високу мотивацію до пізнання, орієнтовані не на поверхове запам'ятовування фактів, а на усвідомлення взаємозв'язків між різними ідеями та концепціями.

Мотивація до пізнання спонукає студентів бути більш допитливими та відкритими до нової інформації. Вони прагнуть ставити більше запитань, шукати альтернативні джерела знань і досліджувати проблеми з різних поглядів. Це допомагає розвивати аналітичне мислення і здатність до критичного оцінювання інформації. Такі студенти часто ініціюють обговорення та пропонують власні ідеї. Вони не бояться експериментувати з новими підходами до вирішення проблем, навіть якщо це потребує додаткових зусиль. Цей процес сприяє розвитку творчого мислення та пошуку інноваційних рішень.

Внутрішньо мотивовані студенти також здатні витримувати складнощі в навчанні. Вони краще справляються із труднощами, оскільки бачать у них можливість для самовдосконалення. Така стійкість є важливою складовою частиною критичного мислення, яке потребує постійного аналізу і вдосконалення власних підходів. Р. Стернберг підкреслював, що мотивація відіграє вирішальну роль у здатності людини до самостійного навчання [5]. Студенти, які прагнуть до пізнання, не чекають інструкцій або готових відповідей. Вони активно

шукають інформацію, працюють із різними джерелами і формують власні висновки.

Освітні програми можуть сприяти розвитку внутрішньої мотивації, якщо вони надають можливість для творчої роботи, самостійного вибору тем і методів навчання. Практичні завдання, що мають реальний контекст, також підвищують інтерес до навчання і стимулюють пізнавальну активність. Важливим чинником є підтримка з боку викладачів. Студенти відчують більшу мотивацію, коли їхні ідеї цінуються, а досягнення визнаються. Викладачі можуть сприяти цьому, заохочувати обговорення, співпрацю у групах і обмін досвідом.

10. Практика ухвалення рішень є десятиим психологічним механізмом розвитку критичного мислення. Вона передбачає регулярне тренування здатності вибирати оптимальні рішення, базуючись на аналізі можливих варіантів і оцінюванні їхніх наслідків. Цей механізм сприяє зміцненню навичок оцінювання ризиків і переваг у складних ситуаціях, що є необхідним для ухвалення виважених рішень.

У процесі ухвалення рішень студенти мають вчитися визначати різні можливості вирішення проблеми. Вони аналізують наявні варіанти, зважаючи на чинники, що можуть впливати на кінцевий результат. Важливо, щоб здобувачі навчалися враховувати не лише короткострокові наслідки, а й довгострокові перспективи. Цей механізм допомагає розвивати стратегічне мислення, оскільки студенти мають прогнозувати можливий розвиток подій і ухвалювати рішення з урахуванням усіх можливих ризиків. Наприклад, у проєктній роботі вони аналізують вплив вибраного підходу на результат, чи варто використовувати інші ресурси.

Важливим етапом у практиці ухвалення рішень є порівняння альтернатив. Студенти мають розглянути плюси та мінуси кожного варіанта і вибрати той, який найкраще відповідає їхнім цілям. Такий аналіз дозволяє уникнути імпульсивних і поспішних рішень. Регулярне тренування ухвалення рішень допомагає розвивати когнітивну стійкість. У реальному житті люди часто стикаються з невідомістю та необхідністю ухвалювати рішення в умовах обмеженого часу або ресурсів. Практика дозволяє краще справлятися з такими ситуаціями і знижує рівень стресу.

Освітні програми можуть включати в себе різні види діяльності, спрямовані на тренування цього механізму. Це можуть бути рольові ігри, кейс-стаді, симуляції та групові проєкти, які імітують реальні життєві ситуації. Такі завдання дають можливість студентам на практиці відпрацьовувати навички ухвалення рішень. Окрім того, викладачі можуть заохочувати студентів до рефлексії після ухвалення рішення. Наприклад, вони можуть ставити питання: «Що вплинуло на ваш вибір?», «Які альтернативи ви розглядали?», «Що можна було зробити краще?». Це допомагає усвідомити помилки та покращити стратегії мислення.

Отже, розвиток критичного мислення є одним із ключових завдань сучасної вищої освіти. Цей процес базується на використанні низки психологічних механізмів, як-от усвідомлення проблемної ситуації, подолання функціональної фіксації, саморефлексія, когнітивна гнучкість, уміння ставити правильні запитання, аналіз і оцінювання інформації, практика ухвалення рішень, комунікативна взаємодія та мотивованість до пізнання. Кожен із цих механізмів сприяє формуванню здатності студентів до глибокого аналізу, обґрунтованого ухвалення рішень і творчого підходу до вирішення проблем. Навчальні програми мають інтегрувати ці механізми в навчальний процес, що сприятиме формуванню незалежних, відповідальних і креативних фахівців. Особливо важливим є практичне застосування критичного мислення в реальних умовах та під час командної роботи. Упровадження відповідних методів навчання сприятиме підготовці випускників, здатних швидко адаптуватися до змін і ефективно вирішувати завдання у складних життєвих і професійних ситуаціях.

вати завдання у складних життєвих і професійних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Duncker K. On Problem-Solving : Psychological Monographs. 1945. V. 58. Whole 270. 114 p.
2. Scribner S. Studying Working Intelligence. *Every day Cognition: its development in social context* / B. Rogoff, J. Lave (Ed.). Cambridge : Harvard University Press, 1981. P. 9–40.
3. Scribner S. Thinking in action: some characteristics of practical thought. *Practical intelligence*. Cambridge : Harvard University Press, 1986. P. 13–30.
4. Scribner S., Cole M. The psychology of literacy. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1981. 352 p.
5. Sternberg R.J., Conway B.E., Ketron J.L., Bernstein M. People's conceptions of intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1981. № 41. P. 37–55.
6. Sternberg R.J. General intellectual ability. *Human abilities*. Cambridge : Harvard University Press, 1985. P. 5–31.